

19. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття / І. Нагаєвський. – К. : Укр. письменник, 1993. – 413 с.
20. Несук О. М. Українсько-російські відносини 1917–1922 рр. : дис... канд. іст. наук. : 07.00.02 / Київський університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин / О. М. Несук. – К., 1998. – 217 с.
21. Покровский Г. Деникинщина. Год политики и экономики на Кубани (1918–1919 гг.) / Г. Покровский / подг. к печати С. А. Алексеев. – Х. : Пролетарий, 1926. – 236 с.
22. Реєнт О. П. У робітнях історичної науки / О. П. Реєнт ; передм. П. Т. Тронька. – К. : Пошуково-видавниче агентство “Книга пам’яті України”, Видавничий центр “Просвіта”, 1999. – 352 с.
23. Сергійчук В. І. Відносини України з Кубанню в роки національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.) / В. І. Сергійчук // Науковий вісник Дипломатичної Академії України. – К., 1999. – Вип. 2. – С. 135–142.
24. Федюк В. П. Деникинская диктатура и ее крах / В. П. Федюк. – Ярославль : Ярославский гос. ун-т, 1990. – 72 с.
25. Procyk A. Russian Nationalism and Ukraine. The Nationality Policy of the Volunteer Army during the Civil War / A. Procyk. – Edmonton-Toronto : Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1995. – 202 p.

В статтє рассматриваются взаимоотношения Украинской Державы и Кубанской области в 1918 году, то есть в период организационного становления Белого движения юга России, неотъемлемой частью которого, организационно и политически, стало кубанское казачество. Осуществлен анализ следующих проблем: ход переговоров о форме межгосударственной связи между Украиной и Кубанью весной 1918 г., причины их неудачи; факторы, которые обусловили невозможность осуществления плана десанта украинских войск на Кубань; сформулирован и доказан тезис о существовании внутренних противоречий в “белом” лагере в 1918 г. и намерениях украинского правительства воспользоваться ими в собственных интересах.

Ключевые слова: Белое движение, кубанское казачество, Украинская Держава.

The article deals with the relations of the Ukrainian State and Kuban region in 1918, that is during the period of the organization of the Southern Russia’s White Movement, Kuban Cossacks being the constituent part of it, both in the terms of organization and politics. The following problems are analyzed: the negotiations about the form of inter – state ties with Ukraine and Kuban in spring 1918; the reasons of their failure; the main tendencies of the military – technical cooperation between the two states, factors that caused the defeat of the Ukrainian landing parties in Kuban; the thesis of the existence of the inner conflicts in the ‘white’ camp in 1918 and the desire of the Ukrainian government to use them in its own benefit has been formulated.

Keywords: White Movement, Kuban Cossacks, Ukrainian State.

**УДК 94 (4) 1945 (п 39)
ББК 63.3(УУР) 7**

Іван Пендзей

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В УГОРЩИНІ (1988–1990 рр.). * ПІДГОТОВКА ПОЛІТИЧНОЇ РЕФОРМИ В УНР

У статті розкрито роль і місце Вітчизняного народного фронту (ВНФ) у суспільно-політичному житті УНР; проаналізовано програму реформ “Поворот і реформа”, підготовлену групою угорських економістів за участю генерального секретаря ВНФ І.Пожгаї; порівняно угорську реформу з “перебудовою” в СРСР, відмічено неоднозначність у сподіваннях представників різних прошарків угорського суспільства у зв’язку з проведенням політичної реформи.

Ключові слова: політична реформа, ВНФ, І.Пожгаї, програма реформ “Поворот і реформа”, Я.Кадар, К.Грос, М.С.Горбачов, “перебудова” в СРСР.

Достатньо складне економічне становище Угорщини, особливо помітне на фоні індустріально розвинених західних держав, яке без перебільшення можна було охарактеризувати словом “криза”, партійно-політичне керівництво країни намагалося не тільки пояснити, але і намітити шляхи його подолання. Для цього формувалася відповідна теоретична база. Поступово виникло розуміння необхідності ув’язки дальших змін в економічній сфері на основі реформи 1968 р. і проведення політичної реформи. Остан-

ня стала розглядатись як найважливіша передумова соціальної стабільності. З жовтня 1986 р. після того, як Політбюро ЦК УСРП визнало, що структура політичних інститутів Угорщини не відповідає вимогам інтенсивного розвитку угорської економіки й поставило задачу розробити принципи її оновлення, виробити нові форми й методи партійного керівництва, підготовка до проведення політичної реформи була прискорена [15, с.6].

Крім УСРП, уряду, в підготовку політичної реформи значний вклад зробив впливовий в УНР Вітчизняний народний фронт (ВНФ).

ВНФ об'єднував у собі всі прошарки угорського суспільства, претендував на вираження різних думок та інтересів [18, с.235–236]. Він був, як для соціалістичної країни, унікальною організацією. До нього входили віруючі й атеїсти, комуністи й безпартійні, люди різних національностей, різних професій і тому різних поглядів. По країні існувало 4 700 комітетів ВНФ. Приблизно в тисячі селищ не було партійних організацій або осередків УКСМ (угорського комсомолу), але були відділення ВНФ [13, с.34]. За даними, на листопад 1985 р., у 4 653 комітетах ВНФ працювало 89 276 членів. Із них робітники (із сільськогосподарськими робітниками) склали 37,8%; інтелігенція – 41,7%; пенсіонери – 15,7%; приватний сектор – 2,9%, інші – 1,7%; 60,7% членів комітетів були безпартійними [18, с.43]. ВНФ відводилася, перш за все, роль “трансмисії” між партією й різними класами та прошарками населення. [27, с.10].

Роль і місце ВНФ в угорському політичному житті визначив документ “Постанова Політбюро ЦК УСРП про зміцнення Вітчизняного народного фронту” від 21 листопада 1957 р. У ньому зазначалося: “Політика Народного фронту являє собою своєрідну, історично визначену форму будівництва соціалізму, класового союзу: згуртування робітничого класу, сил, відданих соціалізму, з тими суспільними прошарками і групами, які не в усьому з ними згодні, але по таких основоположних питаннях, як зміцнення народної республіки, будівництво соціалізму, захист миру, незалежність батьківщини, ріст рівня життя та інші, схвалюють політику партії і уряду, готові взяти участь у її здійсненні” [18, с.250].

У постанові підкреслювалася керівна роль УСРП у ВНФ, яка здійснюється через комуністів, що беруть участь у русі, керівництво органами ВНФ на усіх рівнях відповідних органів УСРП [18, с.255]. Однак у постанові Політбюро ЦК УСРП про становище й завдання ВНФ від 1 липня 1967 р. зазначалося, що партійні органи не мають права приймати обов'язкові до виконання органами ВНФ рішення. Партійне керівництво в них повинно проводитися через комуністів [25, с.96–97].

Цими документами значною мірою визначилася діяльність ВНФ і у 80-ті рр., на які припадає новий період активізації його діяльності [26, с.7–8]. Згідно з статутом, прийнятого на VIII з'їзді ВНФ у грудні 1985 р., він є самостійним політичним рухом, який об'єднує у своїх рядах різні громадські й державні органи, прошарки угорського суспільства з метою повної побудови соціалізму [18, с.235]. Постановою 1957 р. визначені основні галузі, в яких надалі проходила діяльність руху: державно-правова й суспільно-політична [22, с.253–255].

Вони були підтверджені Конституцією УНР, згідно з якою, на ВНФ покладалася обов'язок організації висування кандидатів у депутати, проведення виборів у Державні збори УНР й у місцеві ради [21, с.50–51]. Одночасно Президія Всеугорської ради (ВР) ВНФ мала готувати пропозиції для Державних зборів УНР стосовно обрання його керівних органів і комітетів (Конституційної ради, Президії, Ради Міністрів, Голови Верховного суду та Прокурора республіки) [18, с.239].

У 80-х рр. поряд зі своїми традиційними функціями ВНФ узяв на себе й представництво, захист інтересів деяких прошарків населення [18, с.59, 64–65]. На відміну від інших громадських організацій (Всеугорська торгова палата, профспілки, які займалися представництвом інтересів організацій і мас відповідно), ВНФ представляв інте-

реси не тільки якогось одного прошарку суспільства, а в більшості випадків виражав загальні інтереси населення, концентрував свою увагу й на тих і на інших одночасно. Значним кроком щодо перетворення ВНФ в орган інтеграції й захисту інтересів у масштабах усієї країни стало створення в 1982 р. Всеугорського союзу споживачів [17, с.66]. Ряд функцій ВНФ по захисту, представництва й інтеграції інтересів було закріплено в його статуті.

На думку угорського економіста Г.Халмаї, на відміну від інтеграції інтересів, яку здійснювала УСРП, Народному фронту доводилось інтегрувати інтереси різних організацій, об'єднань суспільства таким чином, що він представляв інтегровані інтереси (не тільки у формі їх узгодження, але і їх зіткнення, а також захисту) “перед лицем партійних і державних органів, які приймають рішення” [17, с.68–69].

ВНФ перетворювався в орган інтеграції й захисту інтересів у масштабах усієї країни. Це було надзвичайно важливо в умовах відсутності в ряді галузей суспільного життя інституційованих органів для захисту тих або інших інтересів [17, с.65]. Для вираження різних думок та інтересів ВНФ використовував різні демократичні форуми – сільські збори, зібрання мешканців, звіти депутатів місцевих рад, об'єднання за інтересами, клуби, комітети, де обговорювалися найбільш важливі законопроекти, постанови уряду [11, с.130].

ВНФ активно діяв у сфері економічної політики, займався проблемами дрібнотоварного виробництва, розвитком присадибного господарства і т. д., освіти і культурно-просвітницької роботи, задоволення культурних запитів нацменшин, які проживають в Угорщині (німецької, словацької, румунської та ін.), інтересів циганського населення [11, с.131].

У рамках ВР ВНФ і під її контролем у 1987 р. діяли три товариства, які мали загальноугорський характер: Союз громадян щодо захисту й зміцнення міст і сіл, Всеугорський союз щодо захисту навколишнього середовища і Всеугорський громадський союз садівників і дрібних тваринників [17, с.66].

ВНФ підтримував активні міжнародні зв'язки з рухами народного фронту соціалістичних країн, з прогресивними, демократичними рухами й партіями країн на шляху розвитку та капіталістичних держав. Він вів активну роботу щодо боротьби за мир, зміцнення дружби між народами, проведенню акцій солідарності з пригнобленими народами [18, с.28–32].

На відміну від УСРП, у ВНФ було відсутнє “зрощення” з державним апаратом. Розширення функцій ВНФ щодо інтеграції суспільних інтересів не повинно було, за словами генерального секретаря ВНФ І.Пожгаї, “ослаблювати керівну роль партії”. “Перебудувати відносини потрібно таким чином, – підкреслив він, щоб партія у рамках кращого, ніж раніше, співробітництва з масами більшою мірою опиралася при прийнятті рішень на суспільні рухи, організації” [17, с.68–69].

Як відмічав у своєму інтерв'ю газеті “Мадьяр немзет” (центрально-друкований орган ВНФ) від 7 січня 1988 р. завідувач відділу ВР ВНФ Л.Добош, “...приблизно десять років назад почався процес, у ході якого рух перетворився в одного з учасників формування політики... Рух відігравав певну роль на всіх етапах її формування: участь у підготовці рішень, їх прийнятті, а потім і в їх здійсненні, контроль над ходом утілення рішень у життя” [19]. ВНФ відігравав помітну роль у суспільно-політичному житті країни, фактично виступав у ролі партнера партії та уряду. Він відігравав значну роль у формуванні громадської думки, досягненні консенсусу, створював можливість усім громадянам угорського суспільства займатися громадською діяльністю [18, с.15].

Вагомі роль і місце ВНФ у суспільно-політичному житті Угорщини зумовили його активну позицію в питаннях підготовки політичної реформи. У 1987 р. Громадсько-політична рада ВНФ звернулась до групи прогресивно мислячих економістів, серед яких виділявся генеральний секретар ВР ВНФ І.Пожгаї, з пропозицією підготувати

ескіз реформ. Плодом їхньої праці була програма радикальних економічних і політичних реформ “Поворот і реформа” [14].

У ній пропонувалося розділити функції партійних, державних органів, а також органів захисту інтересів; зробити можливим свободу течій і платформ у партії, забезпечити права меншості в УСРП; провести реформу системи народного представництва, надати тим депутатам парламенту, хто виступив і переміг на виборах з власною програмою, можливість створення своїх груп у парламенті [14, с.660]. Ряд пропозицій, висловлених у документі, був підтриманий у заяві Робочої групи з питань економіки, яка працювала при ЦК УСРП, деякі були відхилені як неприйнятні [23, с.664–670]. І.Пожгаї, замість схвалення своєї діяльності щодо підготовки політичної реформи, отримав партійне стягнення – у Політбюро йому було оголошено попередження [9]. Очевидно, керівне ядро партії, яке постійно запевняло у вірності вченню (радше догмам) ленінізму, не влаштовували деякі запропоновані радикальні зміни – насамперед “зробити можливим свободу течій і платформ у партії, забезпечити права меншості в УСРП”. Це й зрозуміло, адже пропозиція прямо суперечила відомій ленінській настанові, висловленій на X з’їзді РКП(б) у 1921 р. про недопустимість фракційності, необхідності, як зіницю ока, берегти єдність партії*.

Принципова позиція генерального секретаря ВР ВНФ І.Пожгаї в питанні проведення політичної реформи ясно відображена в його оцінці реформи 1968 р. і перспектив оновлення соціалістичного суспільства. “Важливим уроком, який дала реформа в 1968 р., – підкреслив він, – є висновок про те, що без розвитку системи політичних інститутів сили, які протистоять реформі, можуть знову повернутись до влади. Оновлення соціалістичного суспільства можливе тільки шляхом проведення всеохоплюючої реформи. Без цього збережеться суспільна пасивність, замкнутість і, таким чином, руйнівні сили прогресу не зможуть виконувати свою роль” [16, с.1].

Позицію ВНФ у питанні проведення політичної реформи в УНР було чітко сформульовано в заяві ВР ВНФ від 23 квітня 1988 р., у якій підкреслювалося: ВНФ, підтримуючи курс партії на проведення всеохоплюючих суспільно-політичних і економічних реформ в УНР, вважає основою для цього оновлення внутріпартійного життя, політики УСРП, форм і методів партійної роботи. Він виступив за необхідність надання народу юридичних гарантій контролю над процесом здійснення державної влади, створення механізму, здатного перешкодити прийняттю волюнтаристських рішень як партійними, так і законодавчими органами, а також необхідність розробки нової конституції країни, прийняття закону про референдум, створення конституційного суду, уточнення законодавчих прав громадян, а також розробки партією нових принципів роботи ВНФ [20].

Важливим кроком на шляху до підготовки політичної реформи стало обговорення на початку 1988 р. “Тез у питанні про керівну роль партії в суспільстві й удосконалення політичної структури”, а також “Проекту резолюції всеугорської конференції УСРП” [23]. Висловлені під час цього обговорення ідеї та пропозиції були використані для підготовки її рішень. Вони значною мірою склали також ідейний багаж альтернативних груп, організацій і товариств найрізноманітніших устремлінь, які, як гриби після дощу, росли після її проведення, претендуючи на оригінальність і неповторність поглядів.

---

* У запропонованій Ленініним і прийнятій з’їздом спеціальної резолюції “Про єдність партії” вказувалося на шкоду й недопустимість будь-якої фракційності та пропонувалося негайно розпустити всі фракційні групи.

Резолюція містила особливий, 7-й пункт, у якому ЦК партії давалися “повноваження застосовувати у випадку (-ах) порушення дисципліни або відродження або допущення фракційності всі заходи партійних стягнень аж до виключення з партії, а стосовно членів ЦК – перевід їх в кандидати й навіть, як крайній захід, виключення з партії” [10, с.336–337].

Весною 1988 р. на сторінках центрального органу УСРП газети “Непсабадшаг” була опублікована серія статей про реформу політичної системи країни. “Так от, – відмічав секретар ВР ВНФ Роберт Рібанскі в інтерв’ю “Новому времени”, – цікавим чином свої радикальні ідеї про вдосконалення політичних інститутів в Угорщині багато альтернативних організацій почерпнули саме з цих статей” [13, с.34].

Ініційований УСРП черговий етап демократизації суспільства відповідав інтересам усіх його груп. Необхідність проведення політичної реформи визнавалася практично всіма прошарками угорського суспільства. Його майбутнє при цьому бачилося по-різному. Консервативна керівна верхівка УСРП, яку уособлював її багаторічний лідер – Я.Кадар, ортодокси ВНФ (Р.Рібанскі та ін.), розраховуючи на власні сили, великі надії покладали на успіхи перебудови в Радянському Союзі. Настав певний ренесанс довіри. Як і після XX з’їзду КПРС, розвінчання М.С.Хрущовим культу особи Сталіна, здавалось, ув СРСР відкрилася широка перспектива оновлення. Радянська перебудова сприймалася як запорука реалізації нової історичної перспективи – СРСР опинився перед неминучістю вирішення споріднених проблем, викликаних неефективністю суспільно-політичної системи. Посилилися міждержавні контакти двох країн. Перебудову в СРСР угорські комуністи розглядали як певну запоруку реалізації нової історичної перспективи – оновлення і зміцнення соціалізму. Вони сподівалися, що вдасться подолати деформації, допущені в попередні часи, повернути довіру до соціалізму. Тому продовжували притримуватися трьох основних принципів – будівництво соціалізму, визнання керівної ролі партії, виконання союзницьких обов’язків [13, с.34].

Назрілі реформи, на думку угорського партійного керівництва, мали ліквідувати негативні напластування минулого, забезпечити більше свободи, більше демократії, “більше соціалізму”. Вони, ураховуючи специфіку національних умов, прямо перегуквалися з цілями, які ставили перед собою радянські реформатори – М.Горбачов і К^о, і ґрунтувались на спільній ідеологічній платформі. Вихідні ж соціально-економічні й політичні передумови “перебудови” в обидвох країнах значною мірою були відмінні. Тоталітарний СРСР, одна з наддержав тогочасного світу, на відміну від Угорщини, не мав досвіду суспільно-економічних перетворень, які б руйнували сталінську модель соціалізму. Плани докорінної перебудови управління радянською економікою намітив тільки у 1987 р. червневий пленум ЦК КПРС. Однак радикальна економічна реформа при М.С.Горбачові так і не розпочалася. У минулому компартійне керівництво СРСР виступало запеклим противником будь-яких демократичних перетворень, не тільки в себе вдома, але й у “братніх” країнах соціалістичного табору. У 1953 р. радянські танки придушили протестні виступи в Німецькій Демократичній Республіці (НДР), у 1956 р. – революцію в Угорщині, у 1968 р. – “Празьку весну” в Чехословаччині. У 1981 р. радянські війська готові були “навести лад” і в “братній” Польській Народній Республіці (ПНР) – їх вторгнення відвернуло рішення генерала В.Ярузельського запровадити надзвичайний (військовий) стан у країні*. У той самий час, в Угорщині після революції 1956 р. виник ліберальний режим, який з 1968 р. упроваджував елементи ринкової економіки. “Показово, що і Угорщина (як і Китай з 1977 р. – *І.П.*) з приходом до влади Я.Кадара, перевівши, через деякий час на ринкові відносини обмін між містом і селом, добились успіху” [1, с.127].

Упровадження елементів ринкової економіки фактично свідчило про відхід від ідеології державного соціалізму, який, однак, прикривався запевненнями у вірності принципам пролетарського інтернаціоналізму, єдності соцтабору та його структурам – Організації Варшавського Договору (ОВД) і Раді економічної взаємодопомоги (РЕВ).

---

* Яка іронія історії – у сучасній Польщі певні політичні сили вимагають притягнути до кримінальної відповідальності “комуністичного диктатора” В.Ярузельського саме за це, без сумніву, рятівне для країни, хоч і не легке для нього, політичне рішення.

Такі запевнення неодноразово звучали на різних рівнях у двосторонніх відносинах. Офіційні керівники Угорщини, як і СРСР, запевняли у вірності ідеям марксизму-ленінізму, Великого Жовтня, комуністичного руху. Про це говорилося у виступі М.С.Горбачова на січевому (1987 р.) пленумі ЦК КПРС [6], у його доповіді на урочистому

засіданні на честь 70-ліття Жовтневої революції [3]. Про це ж ішлося в статті Я.Кадара, розміщеній у радянському компартійному виданні [8] та інших його виступах у радянській пресі, а також в інтерв'ю і публікаціях, обраного пленумом ЦК після Всеугорської партійної конференції, Генерального секретаря УСРП К.Гроса (наприклад, у статті “Оновлення соціалізму”) [7]. Він незмінно називав повстання 1956 р. “контрреволюцією”. “Події жовтня 1956 року переросли у контрреволюцію, писав він, метою якої було не покращення соціалізму, а відновлення капіталістичного ладу”. Водночас, виносячи певні уроки з подій 1956 р., К.Грос визнавав: “У її гаслах, масових виступах відображалось і справжнє невдоволення, тривога за долю нації, що й сьогодні залишається важливим уроком, однак не міняє основ нашої оцінки” [7].

Однозначні оцінки характеру подій 23 жовтня – 4 листопада 1956 р. не додавали авторитету УСРП, породжували сумніви в їх справедливості не тільки в багатьох простих угорців, але й серед значної частини членів партії, які не забували, що революція 1956 р. починалася під гаслами соціалістичного оновлення.

Разом із переосмисленням фактів і подій минулого, зокрема, критикою й осудом партійно-політичної діяльності Ракоші й Гере, у публікаціях К.Гроса говорилося про недопустимість механічного копіювання радянського досвіду перебудови й високо оцінювалося її значення для оновлення соціалізму у власній країні. Про значення радянської перебудови для Угорщини наголошували керівники й рангом нижче. Відповідаючи на запитання кореспондентів “Правди”, Надзвичайний і Повноважний Посол УНР в СРСР Шандор Райнаї запевняв: “Усе те, що у вас розпочалося в 1985 році, відкрило очі значній частині наших комуністів. З одного боку, вони зрозуміли: можна і треба сміливо говорити про те, що ми до цих пір уважали забороненим. Це була велика допомога нашій партії. І ще. Наслідуючи ваш приклад, ми засвоїли, що будь-якого працівника можна критикувати – від рядового до міністра. Третя, можливо, найважливіша допомога, яку ми отримали в результаті радянської перебудови, – це демократизація усього суспільного життя” [2].

Водночас “перебудова”, перспектива оновлення життя в Угорщині багатьох партійців лякала, частина з них побоювалася, що радикальна політична реформа призведе до краху соціалізму [12]. Саме на такий фінал перебудови розраховувало покоління угорців, яке при М.Хорті володіло власністю, а з початком соціалістичних перетворень її втратило; у буремні дні жовтня – листопада 1956 р. було серед тих, хто виступав за повалення соціалістичного ладу і, безперечно, чинив опір радянським військам, які вторглися для розправи з повсталими (до речі, не треба забувати, що їх перше “пришестя” в Будапешт відбулося на “запрошення” саме членів уряду І.Надя, а сам прем'єр його не опротестував). На ту саму розв'язку розраховували й угорці – прихильники західної демократії і ліберальних економічних цінностей, які не сприймали тоталітарний режим, у які б оновлені шати він не виряджався і якими б реформами не прикривався. Вони були проти однопартійної системи, яку Я.Кадар і його прихильники мали намір зберегти, модифікувавши в напрямі плюралістичної соціалістичної демократії. Серед безумовних противників системи, схильної до застою, були й “екс-комуністи” – члени колишньої партійної опозиції (прихильники І.Надя), які після трагічних подій 1956 р. подалися на Захід (загалом емігрувало 200 тис. чоловік). Вони не тільки тоді, але й у роки “перебудови” бажали “розвалу радянського режиму”, створення “буржуазної демократії” [12].

У цьому зв'язку угорський письменник Шандор Фекете писав: “Із нашого досвіду 32-літньої давності – ми навчилися тому, що на шляху до більшої свободи, біль-

шої демократії, більшого соціалізму не можна забувати про гарантію безпеки своїх тилів. Необхідно давати рішучу відсіч тим, хто безвідповідально використовує соціалістичну демократію, і, тим більше, розвінчувати свідомих антисоціалістів” [12].

У СРСР ще Сталін, об'єднавши боротьбу за соціалізм із боротьбою проти класового ворога, у 30-х роках фізично винищив реальних і потенційних противників “антисоціалістичної демократії” у голодоморах і таборах ГУЛАГу. У другій половині 40–50-х років руками головорізів із НКВС сталіністи розправилися з українським національно-визвольним рухом на Західноукраїнських землях, згноївши тисячі патріотів у тюрмах і сибірських таборах, а простих хліборобів, відібравши землю й реманент, загнали до артілей (ідея Леніна) чи колгоспів (ідея Сталіна), їх стали називати будівниками “соціалізму”, “розвиненого соціалізму”, а згодом “комунізму”. Будівництво соціалізму супроводжувалося не тільки економічним, але й суспільно-політичним, морально-ідеологічним насиллям, наругою над церквою. Будь-яке інакодумство присікалося. Виявлені представники, скажімо, “українського буржуазного націоналізму” арештовувалися, етапувалися до Сибіру, де частина з них, не витримавши жаклих умов утримання, гинула. Дисидентський рух паралізувався органами безпеки, але вільнодумство, властиве людській свідомості, витравити неможливо, прихована опозиція владі ніколи не покидала душі людей. В умовах наростаючих симптомів “кризи”, про які став говорити М.С.Горбачов, і партійно-політичне керівництво СРСР згадало про можливі загрози соціалізму. На червневому (1987 р.) пленумі ЦК КПРС М.С. Горбачов заявив: “На фоні справді громадянської позиції робітничого класу особливо неприглядна поведінка тих, хто через корисливі вигоди заважає суспільним перетворенням, стоїть на шляху перебудови” [5, с.140]. Партійне керівництво готове було сприйняти “крайнощі”, якщо вони відбувалися “все-таки в рамках боротьби за соціалізм, за його вдосконалення, в рамках боротьби, яка відповідала інтересам народу”. Стосовно ж тих цінностей і відкриттів, підкреслив М.С.Горбачов у виступі на зустрічі в ЦК КПРС з керівниками засобів масової інформації і творчих спілок 15 липня 1987 р., які є “за межами інтересів народу і за межами соціалізму, то Центральний Комітет публічно піддаватиме це критиці, даватиме оцінку і буде – в рамках демократії, гласності – також принципово висловлювати свою позицію” [4, с.231]. Фактично це було відверте політичне попередження, прикрите міфічними “інтересами народу”, усім, чия позиція могла вийти за обмежений горизонт “перебудови”, за рамки соціалізму, тобто чинної системи партійно-державного апарату влади, яка мала бути не чим іншим, як знаряддям реалізації її ідей.

(Далі буде)

1. Богомолов О. Т. Была ли “шоковая терапия” в нашей стране безальтернативная? Об одном моем интервью 1993 года / О. Т. Богомолов // Новая и новейшая история. – 2012. – № 2. – С. 126–138.
2. Встречи по вашей просьбе : Чрезвычайный и полномочный (беседа с Чрезвычайным и Полномочным Послом ВНР в СССР Шандаром Райнаи). Беседу вели Б. Аверченко, О. Лосато // Правда. – 1988. – 24 июн. – С. 5.
3. Горбачов М. С. Жовтень і перебудова: революція продовжується / М. С. Горбачов // Вибранні промови і статті / М. С. Горбачов ; пер. з рос. вид. – К. : Політвидав України, 1988. – Т. 5. – 1988. – С. 427–482.
4. Горбачов М. С. Практичними справами поглиблювати перебудову / М. С. Горбачов // Вибранні промови і статті / М. С. Горбачов ; пер. з рос. вид. – К. : Політвидав України, 1987. – Т. 5. – 1988. – С. 228–242.
5. Горбачов М. С. Про завдання партії по докорінній перебудові управління економікою. Доповідь на пленумі ЦК КПРС 25 червня 1987 р. / М. С. Горбачов // Вибранні промови і статті / М. С. Горбачов ; пер. з рос. вид. – К. : Політвидав України, 1987. – Т. 5. – С. 140–203.
6. Горбачов М. С. Про перебудову і кадрову політику партії. Доповідь на Пленумі ЦК КПРС 27 січня 1987 року / М. С. Горбачов // Вибранні промови і статті / М. С. Горбачов ; пер. з рос. вид. – К. : Політвидав України, 1987. – Т. 4. – С. 329–390.
7. Грос К. Обновление социализма / К. Грос // Правда. – 1988. – 24 нояб. – С. 4.

8. Кадар Я. Партии венгерских коммунистов – 70 лет / Я. Кадар // Коммунист. – 1988. – № 17. – С. 96–104.
9. Карпычев А. Венгрия знакома и незнакома / А. Карпычев // Правда. – 1989. – 30 янв. – С. 6.
10. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК : в 15 т. Т. 2 : 1917–1922. – 9-е изд. дополн. и испр. – М. : Политиздат, 1983. – 606 с.
11. 100 вопросов и ответов о Венгрии : справочник / сост. В. Д. Дорохин ; под. общ. ред. В. Л. Мусатова, И. Хусара. – М. : Политиздат, 1990. – 252 с.
12. Фекете Ш. Главный гарант / Ш. Фекете // Правда. – 1989. – 26 мар. – С. 4.
13. Шакина М. Диалог по правилам, или Плюрализм по венгерски / М. Шакина // Новое время. – 1989. – № 6. – С. 32–34.
14. Antal L. Fordulat és reform / Antal L., Bokos L., Csillag J. // Kszgazd. szemle. – Bp., 1987. – 32. évf., 6 sz. – 642–663 old.
15. Dйli I. P. Az egyesyletekrxl / I. P Dйli // Figyelц. – Bp., 1988. – Jбн. 7. – 2 old.
16. A gazolasбgi reform alternativai: Nemzetkzzi konferencia Сухрben // Нйпсзаласбг. – Bp., 1988. – Мбс. 19. – 1 old.
17. Halmai G. A Hazafias Нйпфронт gazdasбgi йrdekkйpviseleti funkciyi / G. A. Halmai // Tбrsadalomkutatás. – Bp., 1987. – 2. sz. – 63–71 old.
18. Hazafias Нйпфронт VIII. kongresszusa 1985. December 13 – 15. – Bp., 1986. – 253 old.
19. Komor V. A нйпфронтmozgalom erxsi tiбrsadalmi ellenцrх szereпйт / V. Komor // Magy. Nemzet. Нйпфронт bizottsбgok mellйкlete. – Bp., 1988. – Jan. 7. – 10 old.
20. Komor V. A нйпфронтmozgalom tбmogатja a пбрт reformtхrek – vйseit / V. Komor // Magy. Nemzet. Нйпфронт bizottsбgok mellйкlete. – Bp., 1988. – Bpr. 23. – 3 old.
21. A кйрzeti Нйпфронт – bizottsбgok кйzikхnyve / szerk.: Csizmбs A., Kovбcs Gy. – Bp., 1987. – 110 old.
22. Magyar Szocialista Munkбспбрт Kхспonti Bizottsбга Politikai Bizottsбгбnak hatбrozata a Hazafias Нйпфронтmozgalom me gerxsi tйsйrцл, 1957. November 21 // A magyar нйпфронт turtйnete: Dokumentumok (1935–1976). – Bp., 1977. – 2. kхt. – 249–256 old.
23. Magyar Szocialista Munkбспбрт orszбgas йtтекезлетйнек Allбsfoglалбsa a пбрт Feladatairyl, a politikai intйzmйnzrendszer Fejlesztйsйrцл // Нйпсзаласбг. – Bp., 1988. – Mai. 23. – 16 old.
24. Az MSZMP KB mellett мькхdx Kхz gazdasбgi Munkакзussйг бллбsfoglалasa // Kызgazd. szemle. – Bp., 1987. – 34. йvf., 6 sz. – 664–670 old.
25. Az MSZMP Kхзпonti Bizottsбга Politikai Bizottsбгбnak hatбrozata a Hazafias Нйпфронт helyzetйrцл йs feladatairxl (1967. Jыlius 4) // A. Magyar Szocialista Munkбспбрт hatбrozatai йs dokumentumai 1967–1970. – Bp., 1974. – 90–99 old.
26. A нйпфронт VIII. kongresszusбн (1985. XIII. 13–15) mondottбк. – Bp., 1987. – 71 old.
27. Toth Y. Milyen szocializmust akarunk? / Y. Toth // Magy. nemzet. – Bd. 1988. – Febr. 20. – 7 old.

В статье раскрыты роль и место Отечественного народного фронта (ОНФ) в общественно-политической жизни ВНР; проанализирована программа реформ “Поворот и реформа”, подготовлена группой венгерских экономистов при участии генерального секретаря ОНФ И.Пожгаи; проведено сравнение венгерской реформы с “перестройкой” в СССР, отмечена неоднозначность в надеждах представителей разных слоев венгерского общества в связи с проведением политической реформы.

Ключевые слова: политическая реформа, ОНФ, И.Пожгаи, программа реформ “Поворот и реформа”, Я.Кадар, К.Грос, М.С.Горбачев, “перестройка” в СССР.

This article deals with the role and place of the Fatherland Front national (VNF) in social and political life of the UPR, analyzes the reform program “Turn and Reform”, prepared by a group of Hungarian economists with the Secretary General VNF I.Pozhhai and relatively Hungarian reform of “perestroika” in the USSR marked by ambiguity in the hopes of different segments of Hungarian society in connection with political reform.

Keywords: political reform, VNF, I.Pozhhai, the reform program “Turn and reform”, J.Kadar, K.Hros, MS Gorbachev and “perestroika” in the USSR.